

Johannes (John) Blumberg ja tema topograafilise anatoomia õpik

Arne-Lembit Kööp – Ida-Tallinna Keskhaigla ortopeedia osakond

Johannes (John) Blumberg (1861–1932) oli Tartu Ülikooli topograafilise anatoomia, operatiivkirurgia ja ortopeedilise kirurgia õppetooli juhataja aastatel 1919–1931. Ta oli sõjaeelses Eestis esimene arstiteaduskonna õppejõud, kes suutis välja anda oma eriala mahuka õpiku. See kapitaalne saksakeelne teos trükiti Saksamaal 1926. aastal (1). Kui suur oli raamatu tiraaž, kus seda peale Saksamaa, Austria ja Eesti veel müüdi, pole kahjuks teada. Kui autor hakkas huvi tundma J. Blumbergi topograafilise anatoomia õpiku vastu, ei õnnestunud leida Eesti raamatukogudest ühtegi selle raamatu eksemplari. Selgus, et Berliini Humboldti ülikooli raamatukogus on J. Blumbergi õpik olemas. Püüdes seda Eestisse tellida, selgus, et raamat on nii viletsas olukorras, et seda Eestisse saata ei saa. Selgus veel, et Saksamaal on üks raamatueksemplar müügis. Nüüd on ka Eestis olemas üks J. Blumbergi õpiku eksemplar. Iseseisva Eesti Tartu Ülikooli dotsendi koostatud, kogu õppeainet haarava õpiku valmimine oli tähelepanuväärne sündmus Tartu Ülikooli elus. Sellest sai järgimisväärne eeskuju teistele õppejõududele.

JOHANNES BLUMBERGI ELULOOST

J. Blumbergi isa Gustav Carl Eduard Blumberg (1834–1892) oli kooliõpetaja Tartu õpetajate seminaris. Tema vanemad olid eestlased, kuid G. Blumberg ise oli saksastunud ja tema kodune keel oli saksa keel. Sellele vaatamata oli ta ärkamisajal aktiivselt tegutsenud haritlane.

Johannes (John) Blumberg (ristitud Johannes, ise kasutas ta

nime John) sündis G. Blumbergi teisest abielust Tartu gümnaasiumi õpetaja Carl Weineri tütre Elise Sophie Blumbergiga (Weiner) 9. märtsil (25. veebruaril) 1861. aastal. J. Blumbergi ema Elise Sophie suri kolm nädalat pärast poja sündi. G. Blumberg abiellus kolmandat korda 1866. aastal Friedrich Reinhold Kreutzwaldi tütre Adelheid Anettega (1834–1895), kellest sai J. Blumbergi kasuema. Seetõtu sattus J. Blumberg nooremas eas koolivaheaegadel sageli Võrru Kreutzwaldi perekonda (2).

J. Blumberg lõpetas Tartus gümnaasiumi 1881, õppis Tartu Ülikooli arstiteaduskonnas 1882–1888 ja lõpetas ülikooli arstina. Doktoritöö valmis prof Rudolf Koberti (1854–1918) juhendamisel ja selle kaitses ta 1889. aasta aprillis. Doktoritöö kaitsmise järel siirdus ta õppereisile Lääne-Euroopasse. Saksamaal oli ta prof Jan Mikulicz-Radecki (1850–1905) juures, Inglismaal tutvus Joseph Listeri (1827–1912) töödega (3) ja veetis ühe aasta Prantsusmaal. Ta jõudis õppereisi ajal käia ka Moskva kliinikutes (4). Õppereisilt tagasi pöördunud, sai J. Blumberg töökoha sügissemestrist 1890. aastal kirurgiakateedrisse prof Wilhelm Kochi (1842–?) assistendiks. W. Kochi juures töötas ta kuni 1894. aastani. Samal ajal juhatas ta 4 aastat kirurgilist polikliinikut.

Seejärel läks ta Moskvasse, avas seal oma haavakliiniku ja tegutses praktiseeriva kirurgina kuni 1920. aastani. Moskvas olid tema töökohad 1904. aastast Jauza hospital (linnahaigla), 1912–1917 evangeeliumi sõjaväehospital (kirurgia vane-marst) ja maailmasõja ajal börsikomitee haigla. Samal ajal juhatas

ta ka Ameerika sõjavangide kodu. Hospitalide juures tegeles ta 16 aastat noortele arstidele ja üliõpilastele diagnoosimise ja operatsioonitehnika õpetamisega (3).

Moskvas töötamise ajal avaldas J. Blumberg viis artiklit vene- ja saksakeelsetes meditsiiniajakirjades. Lisaks teaduslikele artiklitele valmis tal 1911. aastal raamat „Chirurgische Krankenpflege“ („Kirurgilise haige ravi“), mis ilmus nii saksa kui ka vene keeles (4).

Moskvas abiellus J. Blumberg pangadirektori tütre Olga Mülleriga. Olga Blumbergi Tartus elamise aeg jäi paraku lühikeseks, sest ta suri 1923. aastal (5).

J. BLUMBERGI TULEK TARTUSSE JA TEMA KIRJUTISED

1919. aastal valiti J. Blumberg Tartu Ülikooli kirurgilise patoloogia (operatiivse kirurgia) ja ortopeedilise kirurgia õppetooli juhatajaks dotsendi kohusetäitjana ja 1921. aastal sama õppetooli dotsendiks (6). 1920. aastatel moodustati mitme õppetooli ühendamise järel operatiivkirurgia instituut, mille juhatajaks sai J. Blumberg. 1930. aastal moodustatud operatiivkirurgia ja ortopeedia õppetooli hoidja oli J. Blumberg kuni pensionile minekuni 1931. aastal.

Oma esimese, Moskvas ilmunud raamatu „Chirurgische Krankenpflege“ töötas ta ümber ja avaldas selle 1921. aastal teise väljaandena pealkirjaga „Leitfaden für die chirurgische Krankenpflege“ (7). Sama kirjastuse kaudu ilmus 1922. aastal J. Blumbergilt uus käsiraamat „Aus der chirurgischen Praxis. Ratschläge und Winke für

angehende Chirurgen“, kus autor on käsitletud põhjalikult kirurgi tegevust nii operatsioonitoas kui ka väljaspool seda. Raamat koosneb neljast osast. Esimeses osas on vaatluse all ettevalmistused lõikuseks. Teises osas on käsitletud assistendi ülesandeid ja tegevust operatsiooni juures. Kolmandas osas on selgitatud opereeriva arsti tegevust. Raamatus on 12 leheküljel ka selgitused apendektoomia ja 9 leheküljel herniotoomia kohta. Neljandas osas on vaatluse all operatsioonijärgse ja konservatiivse ravi küsimused, seejuures sidumised, lahaste paigaldamine, venitusravi ja kipsmähiste valmistamine (8).

J. Blumbergi 25 aasta pikkuse kirurgilise tegevuse tulemusena saadud suur kogemus võimaldas tal sellele tuginedes esitada materjal elavalt, vajalike detailidega, lugejale arusaadavalt ja vajaliku selgusega. Raamatust sai hea õppevahend nii arstiteaduskonna üliõpilastele kirurgiapraktikumideks valmistumiseks kui ka kirurgiteed alustavatele noortele arstidele.

Raamat pälvis Toome haavakliiniku assistendi (hiljem professori) Ulrich Karelli (1892–1983) tähelepanu, kes tutvustas raamatut Eesti Arstis järgmiselt: „Autor käsitleb lühidalt ja selgelt küsimusi, mis kirurgia alal algajal kõige rohkem raskusi sünnitavad. Olgugi et kirurgiatehnika mitte raamatutest õpitav ei ole, kuid algajale täidab Blumbergi raamat mitmeski küsimuses nõuandja aset, iseäranis, mis puutub igapäevastesse tarvilikkusesse võttesse, nagu assistendi kohustused lõikuse juures jne. III päätükis on nii mõnigi kasulik näpunäide väikesest kirurgiast, nagu hambatõmbamine, panariitsiumi ja abstsesside ravitsemine jne“ (9).

TOPOGRAAFILISE ANATOMIA ÕPIK

Blumbergi kliinilist kirurgiat käsitlevate raamatute kirjutamisel saadud kogemus ja asumine topograafilise anatoomia õppejõu kohale oli eelduseks suuremale ettevõtmi-

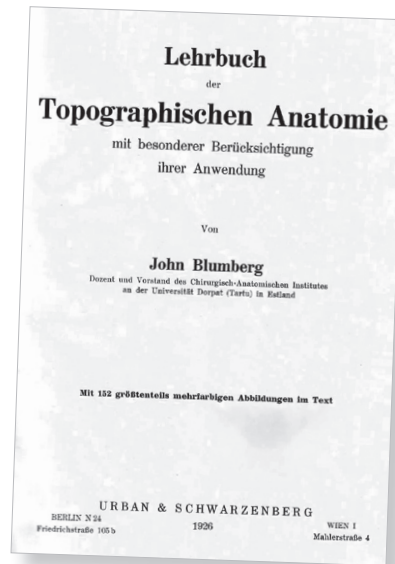

Foto. Õpiku tiitelleht (1)

sele ning andis julgust topograafilise anatoomia õpiku kirjutamiseks. J. Blumbergil valmiski 1926. aastal 486-leheküljeline 152 illustratsiooniga saksakeelne topograafilise anatoomia õpik „Lehrbuch der topographischen Anatomie mit besonderer Berücksichtigung ihrer Anwendung / von John Blumberg“, mis ilmus samal aastal. J. Blumbergi kasutatud kirjanduse loetelus on 60 kirjandusallikat. Enamik neist on ilmunud aastatel 1920–1924, seega kasutas ta palju värsket uudset materjali.

Olulistele anatoomilistele struktuuridele tähelepanu juhtivate skeemide ja jooniste juures on kasutatud värvitrukki. Raamatu eessõnas on J. Blumberg tänanud kunstnikku preili Lilly Lehberti jooniste tegemise eest (teoses on kasutatud ka teise, autori poolt nimetatava kunstniku üheksat joonist). Enamik jooniseid on mitmevärvilised. Üksikuid ülevaatlikke jooniseid on autor kasutanud ka teistest sel ajal tuntud õpikutest. Teoses kasutatud teiste autorite joonised on hoolikalt tähistatud.

Raamatu tekst sisaldab lisaks organismi osade vastastikuse asetuse selgitamisele palju autori kogutud kliinilist materjali, olles abiks praktilise kirurgilise tegevuse juures. H. Normann on õpikut nimetanud rakendusanatoomia

õpperaamatuks, sest see sisaldab palju teavet kliinilise kirurgia kohta. Teos sai kohe väga positiivse hinnangu Tartu Ülikooli hospitaalkirurgia kateedri juhatajalt prof Rudolf Wanachilt (1886–1944). Tema hinnang avaldati Eesti Arstis. „Heameelega tervitame selle meie kaasmaalase ja ametivenna väljapaistvat teost. Ta pakub palju enam, kui seda töötab tema lihtne pealkiri. Autor ei piirdu mitte topograafilise anatoomia käsitlemisega, vaid pakub suures külluses arenemisloolisi ja füsioloogilisi andmeid. Rohkel määral on hoolitsetud praktilise kirurgi tarvete rahuldamise eest, kellele on tähtis kasutada anatoomilisi andmeid diagnoosi, operatiivse tehnika ja kirurgilise patoloogia suunas. [...] Autoril on seljataga hulk tööaastaid endise Venemaa teises meditsiinilises keskkohas (Moskvas), kus temal oli käepärast suur materjal. Kui süstemaatiliselt ja ülevalt tema seda materjali on kasutanud, selgub tema õpperaamatu igast peatükist. [...] Nii on see ilus töö täiel määral võrsunud meie ülikoolist ja on viimasele auks ja iluks“ (10).

J. Blumbergi õpiku ilmutumise puhul, kus topograafiline anatoomia on seostatud praktilise meditsiiniga, on kuulus kirurg Karl Garré (1857–1928) ütelnud, et „akadeemilisele õpetajale on rõõm ja rahuldus näha hiilgavalt teostatult aastakümnete pikkust soovi“ (11).

Autor on raamatu eessõnas tänanud Tartu Ülikooli professoreid asjalike märkuste eest.

Kui võrrelda J. Blumbergi teose trükitehnilist teostust August Rauberi kolmeosalise anatoomia-õpiku 1902. aasta (VIII trükk) ja hili-semate (1932/33, XIV trükk) Friedrich Kopschi kaastööga uustrükidega, on näha, et J. Blumbergi õpiku illustratiivse osa kvaliteet on nendega samal tasemel. 1930. aastate lõpus arenes tunduvalt trükitehnoloogia ja sel ajal ilmunud Rauberi-Kopschi anatoomiaatlase illustreeriv materjal on juba parema kvaliteediga.

1920. aastatel ilmunud õppekirjandus ei ole eriti mahukas nii lehekülgede kui ka tiraaži poolest. Siin on kaks põhjust. Tolleaegsed õppejõud olid oma hariduse saanud vene- või saksakeelses keskkonnas ja neil oli seetõttu raskusi eesti keeles meditsiiniteemaliste tekstide kirjutamisel. Samal ajal oli eestikeelne meditsiiniline terminoloogia alles arendamisel nendesamade õppejõudude poolt. Ka Albert Valdes on märganud eestikeelsete arstiteaduslike tekstide kirjutamise raskusi seoses populaarse ajakirja Tervis väljaandmise lõppemisega 1916. aastal kaastööde vähesuse tõttu. Teine probleem seisneb meditsiinilise õppekirjanduse kasutajate piiratud hulgas, millest tuleneb väiksearvuline tiraaž, mis teeb raamatu kalliks. J. Blumbergi õpik ilmus saksakeelsena. Eestikeelsena ei oleks müügist saadud tulu katnud trükikulu, saksakeelset õpikut sai kasutada saksa keelt kõnelevates, mitme ülikooliga maades – Saksamaal ja Austrias. See võimaldas kirjastajal kulud-tulud tasakaalu viia.

Miks J. Blumbergi õpik Austrias trükiti? Tol ajal puudus Eesti trükikodadel kogemus ja arvatavasti ka

tehnilised võimalused nii suure hulga värviliste illustatsioonidega raamatu trükkimiseks. J. Blumbergi varasemad raamatud oli trükitud Austrias, seega oli selge tema valik trükikoja suhtes. Käsikirja saatmine Austriasse läks võrdlemisi kergelt, kuid trükitud teose tagasitulek Eestisse ei olnud sugugi nii lihtne. Raamatukogudes pole säilinud ühtegi õpiku eksemplari, ja kui palju tudengid seda õppimiseks kasutas, pole teada.

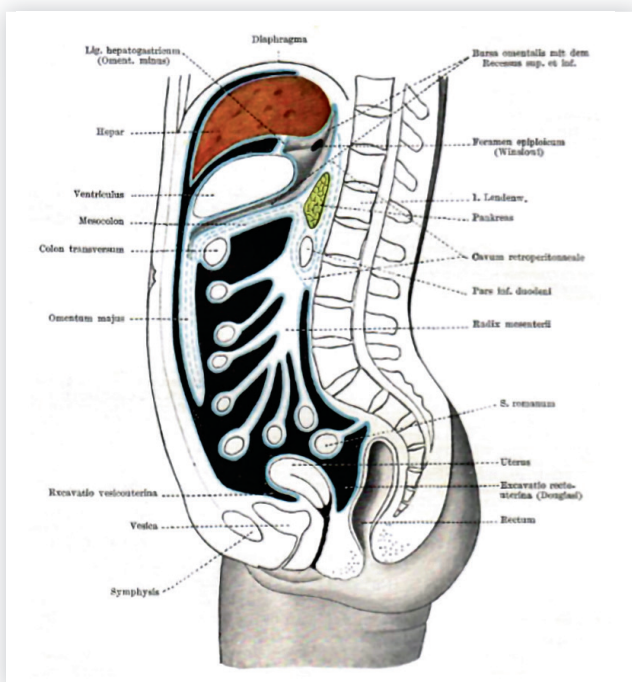
TOPOGRAAFILISE ANATOMIA ÕPIKU TÄIENDUS

John Blumbergilt ilmus täienduseks oma topograafilise anatoomia õpikule 1931. aastal raamat „Topographisch-anatomische Ergebnisse der medizinischen Forschung von 1919 bis 1929, zugleich Ergänzungen zu meinem Lehrbuch der topographischen Anatomie“. J. Blumberg on kasutanud selles võrdlemisi erakordset moodust oma 1926. aastal ilmunud topograafilise anatoomia õpiku täiendamiseks. 10 aasta jooksul maailmakirjanduses ilmunud artiklitest kogutud andmed koondas ta raamatu 150 leheküljele. Täiendused on lisatud

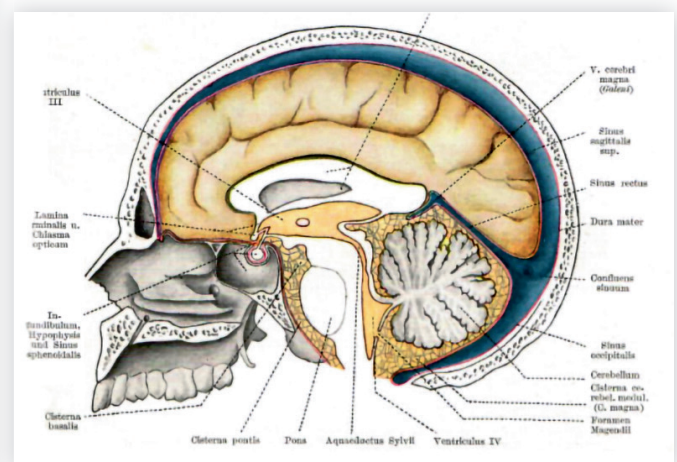
õpiku lehekülgede numeratsiooni järgi.

Sellest võib leida mõnerealisi kuni poole lehekülje pikkuse tekstiga lisandusi. Täiendused puudutavad muutusi nii anatoomias kui ka kliinilise meditsiini küsimustes. J. Blumberg on jätkanud siin õpiku stiili, sidudes topograafilise anatoomia materjali diagnostiliskliiniliste probleemide käsitlusega. Kirjanduse loetelus on 177 nimeust, enamik saksakeelset, kuid ka 7 prantsuskeelset, 2 hispaania- ja üks ingliskeelne artikkel. Üks artikkel on venekeelne, kuid mitmed vene nimega Blumbergi tähelepanu leidnud autorid on avaldanud oma kirjutised saksakeelsetes ajakirjades.

Tähelepanuväärne on õpiku vigade parandus. Kui õpiku esimeses trükis, viimasel leheküljel on toodud 27 parandamist vajavat viga, siis „Topographisch-anatomische Ergebnisse der medizinischen Forschung von 1919 bis 1929, zugleich Ergänzungen zu meinem Lehrbuch der topographischen Anatomie“ juhib tähelepanu 362 veale. Need on enamasti tähevead nii saksa kui ka ladina sõnades, kirjavahemärkide, numbrite muutmised, kuid on ka sõnavaliku vigu. J. Blumberg on need vead leidnud ja esile toonud (12). Võimalik, et seda põhjustas ka kiirelt toimunud trükkimine, eessõna on kirjutatud jaanuaris

Joonis 1. Kõhuelundite läbilõike illustatsioon (1).

Joonis 2. Liikvorirume selgitav illustatsioon (1).

1926, arvustus Eesti Arstis ilmus juba oktoobris.

ÕPPEKEEL TARTU ÜLIKOO LIS

Tartu Ülikooli õppekeel oli XX sajandi alguses vene keel, välja arvatud üksikud erandid. Tsaariaegses ülikoolis pidas eriloaga loenguid saksa keeles August Rauber (1886–1911). Iseseisva Eesti Tartu Ülikoolis oli siht selge – üle minna eestikeelsele õppetöele. See ei läinud aga eriti lihtsalt, kuna paljudes õppeainetes, eriti arstiteaduskonnas, ei olnud piisavalt eesti keelt valdavaid õppejõude, ammugi siis õppevahendeid. Anatoomia õppimiseks kasutati aastatel 1920–1940 kauaaegse Tartu Ülikooli anatoomiaprofessori August Rauberi saksakeelset õpikut.

Arstiteaduskond (koos usuteaduskonnaga) olid õigupoolest kõige saksastunud ülikooli teaduskonnad. 1920. aastal olid arstiteaduskonna töötajatest pooled ja professoritest kõigest kolmandik eestlased. 1930. aastal oli teaduskonna töötajast eestlasi juba kolmveerand ja professoreist kaks kolmandikku. J. Blumbergi Tartu Ülikooli tuleku ajal toimus arstiteaduskonnas peetud loengutest ligi 50% saksa keeles. Juba 1927. aastal andsid arstiteaduskonnas õpetust eesti keeles aga 19 isikut s.o. 70,4%. 1930. aastal peeti juba enamik loengutest eesti keeles (13). Siiski pidasid veel 1930. aastatel üksikud õppejõud loenguid saksa keeles.

KOKKUVÕTE

1929. aastal tähistas J. Blumberg pidulikult 40 aastat arstlikku tegevust, 1931. aastal peeti J. Blumbergi 70. sünnipäeva, mille puhul ilmusid Postimehes nimetu autori ja Eesti Arstis Herbert Normanni kirjutatud artiklid, kus oli käsitletud juubilar elu ja tegevust. 1931. aastal jäi J. Blumberg emeriitdotsendina pensionile, andes topograafilise anatoomia ja ortopeedia õppetooli juhatamise üle Austrias ortopeedi koolituse saanud Bernhard Jürgensile. Pensionipõlve ei saanud J. Blumberg eriti kaua nautida. Suur töömees suri 13. oktoobril 1932. aastal. Tema surma puhul oli 16. oktoobri 1932 Postimehes surma kuulutus Tartu Ülikooli valitsuselt ja arstiteaduskonnalt teatega Tartu Ülikooli endise õppejõu *dr. med. Johann Blumbergi* surmast.

Ei Postimehes ega Eesti Arstis ilmunud J. Blumbergi lahkumist tähistavaid kirjutisi. Auväärset õppejõudu ja teadlast meenutas siiski saksakeelne Tartu päevaleht Dorpater Zeitung. Selle 14. oktoobri number avaldas John Blumbergi surmakuulutuse, kus leinaja oli poolõde Alice Blumberg. Kuulutuses on teade matuse kohta Vana-Jaani kalmistu kabelis 16. oktoobril (4). John Blumbergi ja tema abikaasa Olga Blumbergi hauad Tartus Vana-Jaani kalmistul ei ole säilinud. 17. oktoobril avaldas sama päevaleht nekroloogina pikema ülevaate J. Blumbergi elust, tema tegevusest õppejõuna ja teadlasena (4). Samas päevalehes meenutas lahkunud

õppejõudu tema õpilane, Põltsamaa arst Ellen Frey (14).

Möödus 65 aastat, enne kui üliõpilased said topograafilist anatoomiat õppida eestikeelse õpiku järgi. 1991. aastal ilmunud õpiku „Inimese topoanatomia“ autor on prof Ennu Sepp (15). See, esimene eestikeelse terminoloogiaga topograafilise anatoomia õpik on ilma illustratsioonideta ja kaldub piiratud mahu tõttu konspektiivsusele. See on hästi vastu võetud ja jääb ka edaspidi üliõpilaste otsitud kirjavaraks.

KIRJANDUS

1. Lehrbuch der topographischen Anatomie mit besonderer Berücksichtigung ihrer Anwendung von John Blumberg, Dozent und Vorstand des Chirurgisch-Anatomischen Institutes an der Universität Dorpat (Tartu) in Estland. Berlin, Wien: Urban und Schwarzenberg; 1926.
2. Kööp A-L, Kööp A, Johannes Blumbergi meenutusi Friedrich Reinhold Kreuzwaldist. Esitatud ajakirja Looming.
3. Normann H. Tähtpäevad. Eesti Arst 1931;10:206–7.
4. Brennsohn I. Der Arzte Estlands. Riga; 1922.:422.
5. Doz. emer Dr. med. John Blumberg. Dorpater Zeitung 17.10. 1932: 3.
6. Kalnin V. Tartu Ülikooli arstiteaduskond 1919–1940. Tartu; 1989.
7. Blumberg J. Leitfaden für die chirurgische Krankenpflege. München & Wiesbaden: J. F. Bergmann; 1921.
8. Blumberg J. Aus der chirurgischen Praxis. Ratschläge und Winke für angehende Chirurgen. München & Wiesbaden: J. F. Bergmann; 1921.
9. Karell U. Kirjanduse tutvustus. Kirurgia. Eesti Arst; 1923;2:27.
10. Wanach R. Kirjanduse tutvustus. Eesti Arst 1926;5:390.
11. Ilionsky D. Kirjanduse tutvustus. John Blumberg. Topographisch-anatomische Ergebnisse Eesti Arst 1931;10:141–2.
12. Blumberg J. Topographisch-anatomische Ergebnisse der medizinischen Forschung von 1919 bis 1929, zugleich Ergänzungen zu meinem Lehrbuch der topographischen Anatomie. Tartu (Dorpat); 1931.
13. Siilivask K, Piirimäe H. Tartu Ülikooli ajalugu III osa, 1918–1982. Tallinn: Eesti Raamat; 1982.
14. Frey E. Lokales. John Blumberg in memoriam. Dorpater Zeitung 1932, 19. okt: 3.
15. Sepp E. Inimese topoanatomia. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastuse trükikoda; 1991.